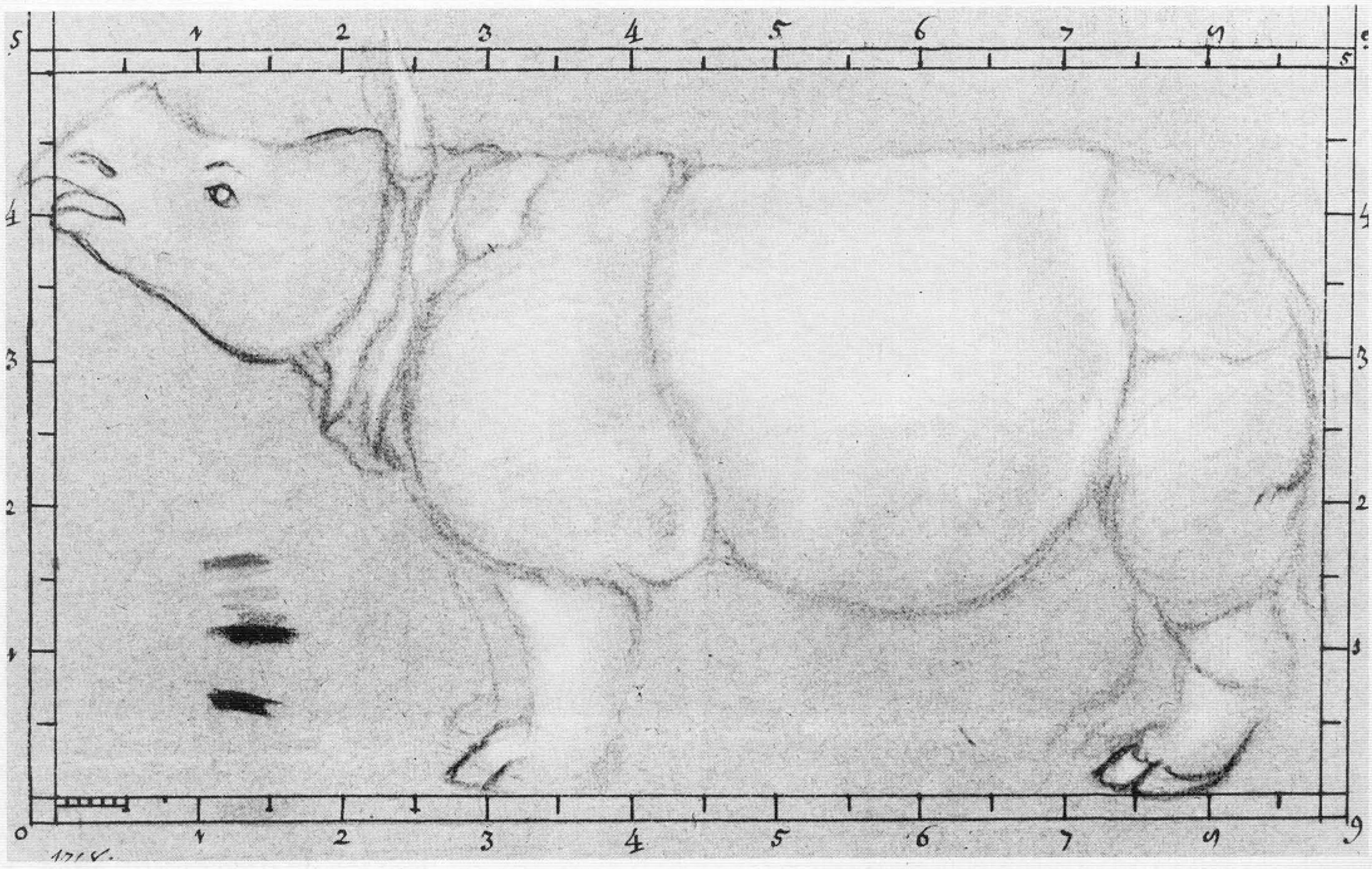
de neushoorn van 1741

Tekeningen in wit krijt op blauw papier, die Petrus Camper naar zijn zeggen in 1748 te Leiden maakte (Universiteitsbibliotheek, Amsterdam)

Kees Rookmaaker

'De Amsterdammers keken zich de oogen uit naar een rhinoceros', schreef Jacob Bicker Raye in zijn dagboek voor september 1741.[1] Toen al een neushoorn in Amsterdam? Hoe kwam het dier daar en wat is er verder van dit curieuze schepsel geworden?

Op 22 juli 1741 kwam het schip de Knapenhof terug van een reis naar Batavia welke in opdracht van de kamers van Rotterdam en Delft ondernomen was.[2] Dit schip werd in 1732 gebouwd en veertien jaar later gesloopt nadat het zes reizen naar Indië had volbracht.[3] Op de reis van 1741 werd het gezag gevoerd door kapitein Douwe Mout (van der Meer), geboren op 12 april 1705 en gehuwd met Elizabeth Snel.[4] Deze Douwe is in de geschriften wel eens terug te vinden als 'Douwe Jansz. Mout'[5] of 'Jan Smout de oude'[6], waaruit afgeleid kan worden dat zijn vader Jan heette.

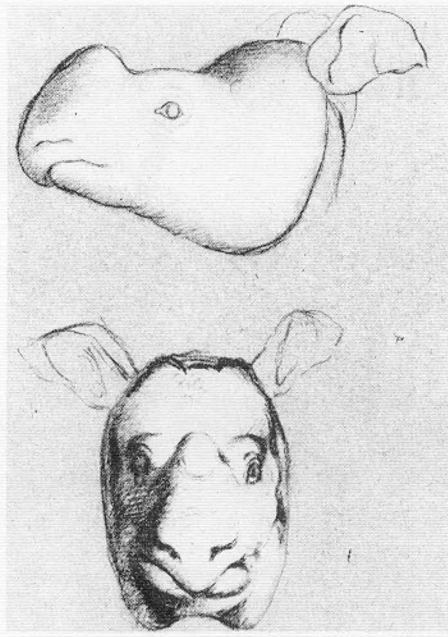
Toen het schip op de terugreis van Batavia naar Rotterdam in Bengalen aanlegde, ontmoette onze kapitein daar Johannes Albertus Sichterman, verbonden aan de Oost-Indische Compagnie. Douwe Mout moet verbaasd hebben opgekeken toen hij hoorde dat Sichterman een tamme, twee jaar oude neushoorn als curiosum in zijn huis liet rondlopen.[7] Het diertje werd als een jong van één maand oud in Assam gevangen nadat men eerst de moeder 'met peilen' had gedood. Omdat de afmetingen van het dier langzamerhand zodanige proporties gingen aannemen dat het minder geschikt werd om als huisdier te hebben, werd Douwe Mout al snel de nieuwe eigenaar ervan. Douwe Mout en deze vrouwelijke neushoorn zouden later, tussen 1746 en ongeveer 1752, geheel Europa doortrekken en grote faam verkrijgen. Maar daarover nu niet. Ik wil me hier concentreren op de jaren 1741 tot 1746; toen verbleef het dier in Nederland.

In augustus 1741 verscheen de volgende advertentie in de Leydsche en Amsterdamsche Couranten[8]: 'Werd aan alle Heeren en Liefhebbers bekend gemaakt, dat er gearriveerd is een leevendige Rhinoceros van twee Jaaren oud, bijna drie Duizend Pond zwaar, en in 't Gebied van den Grooten Mogol gevangen in 't Landschap Assem, en nu uit Bengalen in Holland aangeland, welkers weerga nooit te vooren hier is geweest, en te zien is bij Mathys Wylacker tot Nieuwendam, voor zes stuivers ieder persoon.'

De eerste

Het was inderdaad de eerste neushoorn die ooit op Nederlandse bodem rondliep. De Amsterdamse kermis van september

1741 kon ook niet zonder hem. Hij werd daar onder meer gezien door Bicker Raye, maar hij zal zeker niet de enige geweest zijn. W. van Royen maakte op 25 september 1741 een gekleurde tekening van het dier. Vroeger was deze tekening (23 × 32,5 cm) in het bezit van D.C. Meijer jr. en hij werd getoond op de Historische Tentoonstelling van Amsterdam in 1876.[9] Op 21 maart 1910 werd hij geveild door R.W.P. de Vries,[10] maar de koper blijft helaas onbekend. De tekening is daarom zo interessant, omdat het de eerste afbeelding van deze neushoorn was.

In het begin van 1742 werd onze neushoorn getekend door de graveur Jan Wandelaar, mogelijk in Leiden. Zo kwam het dier als illustratieve achtergrond tweemaal in de beroemde anatomische atlas van Albinus, gepubliceerd in 1747.[11] Albinus vond dat dit veel beter paste bij zijn skeletten dan een kunstmatige achtergrond met allerlei tierelantijnen. Maar Peter Camper, een ander beroemd anatoom uit die tijd, had er toch wel bezwaar tegen.[12] Wij mogen derhalve van geluk spreken dat deze twee platen waarop we de toch wel goede afbeeldingen van de neushoorn vinden, in deze vorm uitgegeven werden.

Naast de onvindbaarheid van de schets van W. van Royen en het relatieve gebrek aan kennis over Douwe Mout, zijn er nog wel andere problemen rond de geschiedenis van deze neushoorn in zijn eerste twee Europese jaren. Zo vinden we bij voorbeeld in de catalogus van de bibliotheek van de Londense arts Joseph Banks een 'Waare afbeelding van een leevendige Renoceros of Naashooren'.[13] Dat zou zeer goed mogelijk zijn, ware het niet dat eraan wordt toegevoegd, 'Gestocken door H. Oster Poet Ext. 25 May 1741.' Dat wil zeggen dat de plaat gemaakt zou zijn op een datum waarop de neushoorn nog niet eens was aangekomen en wel door een onbekend kunstenaar. Het is dan ook nauwelijks te verwonderen dat deze gravure nooit is teruggevonden.

Dit alles is echter niets vergeleken met de moeilijkheden die de jaren 1742 tot 1746 ons geven. In april 1746 was het dier in Berlijn en vanaf die datum is een redelijk sluitende reisroute uit te stippelen. Maar voor de tijd tussen zijn aankomst in Rotterdam en dit verblijf in Berlijn zijn er in het geheel geen gegevens. Recentelijk is wel gezegd, echter op volkomen onduidelijke gronden, dat de neushoorn toen in Neurenberg was.[14] Deze hypothese wordt overigens duidelijk tegengesproken door een Neurenbergse publikatie uit 1747.[15] Dit hiaat in onze kennis moet hoognodig eens opgelost worden.

Onze neushoorn is overigens later nog minstens éénmaal teruggeweest in Nederland. Dat wordt tenminste gezegd door Petrus Camper in zijn verhandeling over de twee-hoornige neushoornsoort.[16] Dit zou in 1748 geweest zijn en wel in Leiden. Hij maakte toen enkele bijzonder fraaie tekeningen van het dier en ook een boetseersel.[17] Het is echter twijfelachtig of dit werkelijk in 1748 was, want juist in dat jaar maakten Douwe Mout en neushoorn een lange tocht langs allerlei Zuidduitse en Zwitserse steden en in 1749 waren ze in Parijs. De enige mogelijkheid om deze tegenstrijdigheid op te lossen lijkt de veronderstelling dat Camper het ditmaal mis had. Het zou dan wel aardig zijn te weten wanneer hij de neushoorn dan wel tekende.[18]

1 F. Beyerinck & M.G. de Boer, Jacob Bicker Raye, 1935, p. 91

2 Leydsche Courant, 1741, no. 88; Uitloopboek V.O.C.

3 Rijksarchief, Den Haag.

4 Stadsarchief Leiden. Zie ook L.C. Rookmaaker, 'Captive rhinoceroses in Europe from 1500 until 1810', Bijdr. Dierk., 43, p. 47 (1973).

5 Rijksarchief, Den Haag.

6 P.H. Witkamp, Amsterdam in schetsen, deel 2, 1869, p. 110.

7 F.G. Freytag, Rhinoceros e veterum scriptorum monumentis descriptus, 1747, p. 3, 8. P. Camper, Natuurkundige verhandeling ... over den neushoorn, 1782, p. 139.

8 Amsterdamsche Courant, 1741, nos, 100, 101, 102 (resp. 22, 24 en 26 augustus) en Leydsche Courant, 1741, no. 101 (ca. 21 augustus).

9 Historische tentoonstelling van Amsterdam, gehouden in den zomer van 1876, 1876, p. 213, no. 3628.

10 Catalogus ... Atlas van Amsterdam in teekening en prent etc., 1910, p. 126, no. 2298.

11 B.S. Albinus, Tabulae sceleti et musculorum corporis humani, 1747, platen 4 en 8.

12 A.M. Elshout, Het Leidse kabinet der Anatomie, 1952, p. 55.

13 J. Dryander, Catalogus bibliothecae .. Josephi Banks, II, 1796, p. 65.

14 W. Gowers, 'Early rhinoceros in Europe', Country Life, 111, p. 289 (1952).

15 Voorwoord in J. Parsons, Die natürliche Historie des Nashorns, 1747, p. 3.

16 P. Camper, 1782, (noot 7), p. 139, 147.

17 Tekeningen in de U.B. Amsterdam, handschriftenkamer, sign. A X. Boetseersel in Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden, zie Rookmaaker, 1973 (noot 4), fig. 9.

18 Alle verdere informatie zal door de schrijver zeer gewaardeerd worden: Dokter Guepinlaan 23, Ommeren.

ons amsterdam no. 1

ons amsterdam no. 1

Gemeentelijk maandblad voor Heemkennis
januari 1978
jaargang 30

deze maand

De eerste aflevering van de dertigste jaargang begint met een bijdrage van Roetemeijer over de historische achtergrond van het Doelenhotel. Bij de huidige restauratie kwam het grijze verleden weer aan het licht door restanten van de middeleeuwse stadsmuur. Voor de nabije geschiedenis kon de schrijver putten uit familieherinneringen.

Paul van 't Veer verhaalt hoe Multatuli in 1853 de Amsterdamse weeskinderen onthaalde op een feest in de tuin De Nederlanden, ongeveer ter plaatse van de latere Kinkerstraat. Zijn uitspraak 'Rijk zijn komt met mijn gehele wezen overeen, daar ik niets liever doe dan geven en helpen' was geen loze kreet!

Achter de naam Christina gaat een schrijfster schuil die een halve eeuw geleden haar jeugd intens beleefde in de Koestraat. Het oude gildehuis van de wijnkopers bewaart haar tederste herinneringen aan een tijd die heel wat harder was dan de onze.

Redactiesecretaris Wagener vertelt ons vervolgens een en ander over de recente renovatie van de ongeveer honderd jaar oude Houthaven.

Kees Rookmaaker herinnert aan de eerste neushoorn in Nederland, die te Amsterdam in 1741 aankwam en daarna op tournee ging door Europa.

Molens met gevelstenen en molens op gevelstenen is het beeldende onderwerp van het artikel van Boers. Zo talrijk de molens in het oude Amsterdam, zo schaars de nog zichtbare herinneringen in de huidige stad.

Naast de vaste rubrieken bevat deze aflevering ten slotte nog een korte bijdrage van Moes die ons leert hoe snel 75 jaar geleden in geval van nood gewerkt kon worden: een werkplaats in de Bloemstraat werd na het defect aan de gasmotor in anderhalve dag aangesloten op de hypermoderne elektriciteit!

S.v.W.

Redactie
Amsterdams Historisch Museum
L.C. Schade van Westrum
(voorzitter en eindredacteur)
M. Jonker
drs. B. Bakker
drs. H.A. Diederiks
drs. J.M. Hengeveld
dr. D. Hillenius
A. Stork

Redactiesecretariaat
J. Wagener
Stadsdrukkerij van Amsterdam
Voormalige Stadstimmertuin 6
Amsterdam
telefoon (020) 22 58 44

Abonnementenadministratie
Stadsdrukkerij van Amsterdam
Weesperplein 6
Amsterdam
telefoon (020) 22 58 44
gemeentegiro H 4447
postgiro 346908

Adreswijziging
Een opgave van adreswijziging bevat de volgende gegevens: abonneenummer, naam, oud adres, nieuw adres, datum van ingang

Wijzigingen of onjuistheden in naam of adres graag per briefkaart melden aan de administratie

Advertentie-exploitatie
Bureau Van Vliet B.V.
Postbus 20
Zandvoort
Burg. Van Fenemaplein 19,
Zandvoort
telefoon (02507) 4745

Oplaag 28.000 exemplaren

Adres voor inlichtingen:
Stadsdrukkerij van Amsterdam
Weesperplein 6
Amsterdam
telefoon (020) 22 45 37

Abonnementsprijs
f 25,00 per jaar voor Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen
Overige landen *f* 39,00 per jaar
Het abonnementsjaar loopt van januari tot en met december

Betaling abonnement
Abonnees in Nederland
ontvangen begin van het jaar een acceptgirokaart (gebruik bij voorkeur deze kaart)

Abonnees buiten Nederland
ontvangen een factuur

Geschenkabonnement
De prijs is gelijk aan een gewoon abonnement

Gebruik voor uw opgave de bon die voorkomt op een van de advertentiepagina's in dit nummer.

Na inzending van deze bon zorgen wij ervoor dat het opgegeven adres alle verschenen en nog te verschijnen afleveringen van de lopende jaargang ontvangt.

Banden, jaargangen en losse nummers
Stadsdrukkerij van Amsterdam
Weesperplein 6
Amsterdam
telefoon (020) 22 58 44
gemeentegiro H 4447
postgiro 346908

Banden voor inbinden met of zonder jaartal
f 8,00 per stuk afgehaald
f 10,75 toezending per post

Ongebonden jaargangen
1968/69/72/75/76/77
f 23,00 per stuk afgehaald
f 28,00 toezending per post

Gebonden jaargangen
1968/69/72/73/74/75/76/77
f 45,00 per stuk afgehaald
f 50,00 toezending per post

Losse nummers
(indien voorradig)
f 2,50 afgehaald
f 4,20 toezending per post
Dubbele nummers
f 4,20 afgehaald
f 5,90 toezending per post

Toezending volgt als het bedrag is overgemaakt ten name van Ons Amsterdam
Op girobiljet verlangd artikel (met jaartal) duidelijk vermelden